

Tadqiqot **UZ**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**31 AUGUST
№31**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 31-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
2-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
31-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-2**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
31-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-2**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 31-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 август 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 16 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва ақтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

1. Isroilova Mashrabxon Orifjon qizi INSON FALSAFASI	7
2. Нурматова Умида Жалолдиновна ИНСОҢ МУТОЛААСИНИНГ ЭКЗИСТЕНЦИАЛ АСОСЛАРИ.....	9
3. Niyozov Shihnazar Oybek o‘g‘li, Ro‘zmetov Shohzod Murod o‘g‘li O‘ZBEKISTONNING BARQARORLIGI VA XAVFSIZLIGIGA RAXNA SOLUVCHI TAHDIDLARGA QARSHI MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI.....	12
4. Otajonov Shahzod Muzaffar o‘g‘li, Bazarbayev Mansurbek Rustamboy o‘g‘li MA‘NAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASH G‘OYASINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY SHARTLARI.....	14

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

INSON FALSAFASI

Isroilova Mashrabxon Orifjon qizi

Toshkent shahar yuridik texnikumi 1-kurs talabasi

Telefon: +998 94 659 48 98

Annotatsiya: Insonning yaralishi, mohiyati va jamiyatda tutgan o'rni falsafiy muammolar tizimida muhim o'rin tutadi. Turli falsafiy ta'limotlarda bu masalalar turlicha talqin etib kelingan. Ushbu maqolada inson falsafasi haqida so'z yuritiladi va bir nechta faylasuflarning fikrlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Inson, shaxs, individ, falsafa, makrokosm, mikrokosm, faylasuflar.

Falsafa tarixida insonga murojaat etmagan, inson moddiy va ma'naviy borlig'ining turli tomonlarini bevosita yoki bilvosita tahlil qilmagan faylasuf yoki falsafiy yo'nalishni topish deyarli mumkin emas. Aksariyat falsafiy va diniy tizimlar, katta olam yoki makrokosmga zid o'laroq, insonga mikrokosm yoki kichik Koinot sifatida qarab, uni butun olamni tushunish kaliti, deb hisoblaganlar. Faylasuflar inson sirining tagiga yetish borliq jumbog'ining tagiga yetish bilan barobar ekanligini qayta-qayta anglab yetganlar. Zero, Forobiy aytganidek, "Odamlar o'zlarining xos xususiyatlariga va tabiiy ehtiyojlariga ko'ra jamiyat tuzadilar. Ularning harakat va fe'llarini dastavval bora-bora odatlarga aylanadigan tabiiy qobiliyatlar belgilaydi". O'z-o'zingni angla va shu orqali dunyoni anglaysan. Dunyoni insonning teran qatlamlariga kirmasdan, sirtidan bilishga bo'lgan barcha urinishlar, narsalar haqida faqat yuzaki tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Insondan sirtga qarab harakat qiladigan bo'lsak, narsalar mohiyatini hech anglay olmaymiz, zero, bu mohiyat insonning o'zida mujassamlashgan. Bu fikr qadimgi mutafakkirlargayoq yaxshi ma'lum bo'lgan. Unga turli ko'rinishlarda Sharqda ham, Yunon-rim falsafiy an'anasida ham duch kelish mumkin. Xususan, antik davrda Delfidagi Apollon ibodatxonasiga kiraverishda ustunga o'yib yozilgan, rivoyatlarga qaraganda, Suqrot takrorlashni yaxshi ko'rgan "O'z-o'zingni angla", degan ibora, ayniqsa, mashhur bo'lgan. Ajablanarlisi shundaki, oradan ikki yarim ming yil vaqt o'tgach, hozir ham bu fikr o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. U nafaqat narsalar dunyosini, balki inson borlig'ining mohiyatini, inson va ijtimoiy munosabatlarning asl tabiatini tushunishga harakat qilayotgan har bir odam uchun o'z-o'zini anglashga chorlovchi fikr bo'lib qolmoqda. Darhaqiqat, antik davrdan boshlab insonga bo'lgan qiziqish dam kuchayib, dam ma'lum vaqt pasayib turgan, lekin hech qachon yo'qolmagan.

Darhaqiqat, "Inson nima", degan savol bugungi kunda ham avvalgidek jahon falsafasidagi o'ta muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda, insoniyatning eng o'tkir aql-zakovat sohiblari e'tiboridan tushmay va ayni vaqtda, o'zining uzil-kesil, umumiy e'tirof etilgan yechimini topmay kelmoqda. Inson har safar mutafakkirlar diqqat markazidan o'rin olar ekan, uning mohiyatini yangi tarixiy sharoitda va yangicha nuqtai nazardan anglab yetishga harakat qilib, uni qayta va qayta yangidan kashf etganlar. Xususan, Sharq mutafakkiri Beruniy jahon fanida birinchi marta inson va tabiat, odam va olam o'rtasidagi munosabatlarni dunyoviy fan nuqtai nazaridan o'rganadi. U, "odamlar tuzilishining rang, surat, tabiat va axloqda turlicha bo'lishi faqatgina nasablarining turlichaligidan emas, balki tuproq, suv, havo va yerning, odam yashaydigan joylarning turlichaligi hamdir. Tillarning turlicha bo'lishiga sabab, odamlarning guruhlariga ajralib ketishi, bir-biridan uzoq turishi, ularning har birida turli xohishlarni ifodalash uchun zarur bo'lgan so'zlarga ehtiyoj tug'ilishidir. Uzoq zamonlar o'tishi bilan bu iboralar ko'payib, yodda saqlangan va takrorlanish natijasida tarkib topib, tartibga tushgan», deb hisoblaydi. Demak, Beruniy fikricha, insonning fe'l-atvori va ma'naviy qarashlari, surati va siyrati bevosita tabiiy muhit ta'sirida shakllanadi. Zero, aynan shu tabiiy muhit, geografik sharoit xalqlar, millatlar shakllanishining muhim asosi bo'la oladi. "Inson o'z tabiatiga ko'ra murakkab tanaga egadir. Insonning tanasi bir-biriga qarama-

qarshi qismlardan iborat bo'lib, bu qismlar tobelik kuchi asosida birlashgan". Beruniy fikricha, hamma odamlarda o'zaro bir-biriga o'xshash va ayni paytda farq qilib turadigan jihatlar mavjud. Ibn Sino, "Inson boshqa barcha hayvonot olamidani so'zi, tili va aqli, tafakkur qilishi bilan farq qiladi. Inson aqli turli fanlarni o'rganish yordamida boyiydi», deb hisoblaydi. Forobiy fikricha, inson o'z tabiatiga ko'ra hayotini tartibga keltirish, mustahkamlash va takomillashtirish uchun boshqa insonlarga muhtoj bo'ladi. Yakka holda hech kim buning uddasidan chiqa olmaydi. "Inson shunday maxluqotki, u faqat jamiyatda o'z ehtiyojlarini qondirishi va oliy ma'naviy darajaga ko'tarilishi mumkin». Inson o'z hayotining me'mori, ijodkori bo'lmog'i, o'zida fozila xislatlar, iste'dodlarni tarbiyalashi lozim. Bunga esa, u jamiyatda yashab faoliyat ko'rsatgandagina erishadi. Inson ijtimoiy mavjudot. Yolg'izlik, uzlat uni qashshoqlashtiradi, insoniy qiyofasini va baxtga olib boradigan iste'dodini yo'qotadi. Ibn Xaldun insonga ijtimoiy voqelik sifatida qaraydi. Undan ijtimoiy mohiyat izlaydi. Inson jonzot sifatida ezgulik va yovuzlik olamidir. Shunga ko'ra, u umrining har daqiqasida yovuzlikdan ko'ra ezgulikka, yomonlikdan ko'ra yaxshilikka, nafratdan ko'ra muhabbatga intilib yashashga mahkum etilgan aql sohibi, bebaho ne'matdir.

Shuni ta'kidlash joizki, inson barcha ijtimoiy munosabatlar majmuidir, degan fikr insonga mexanistik nuqtai nazardan yondashgan Ma'rifat davri mutafakkirlari, xususan, "Inson–mashina" deb nomlangan asar muallifi fransuz J.Lametri (1709–1751) ilgari surgan g'oyalar bilan to'qnashadi. Boshqa bir mashhur fransuz faylasufi R.Dekart (1596–1650) asarlarida inson mohiyati masalasiga nisbatan butunlay o'zgacha yondashuvga duch kelamiz. U "Inson fikrlovchi narsadir", deb hisoblaydi. "Inson, u uzoq vaqt o'ylaganidek, dunyoning statik markazi emas, balki evolyusiyaning o'ziga va cho'qqisi bo'lib, bu ancha go'zalroqdir", deb qayd etadi atoqli fransuz faylasufi va teolog P.T. de Sharden (1881–1955). Unga zid o'laroq, A.Shopengauer (1788–1860) inson nuqsonli mavjudot ekanligini ta'kidlaydi, uni "tabiat xalturasi", deb ataydi. Fransuz yozuvchisi va faylasufi J.P.Sartr (1905–1980) bu fikrni butunlay rad etadi. Uning fikricha, inson kelajakka qarab intiladi va shu tariqa o'zini o'zi yaratadi. U "Inson – odamzod kelajagidir", deb ta'kidlaydi. Shunday qilib, falsafaning ikki yarim ming yillik tarixi mobaynida insonga juda ko'p ta'riflar va tavsiflar berildi, u ko'p sonli sinonimlar orttirdiki, falsafiy tahlilning boshqa biron-bir ob'ektida bunday holga duch kelish mushkul. Zero, falsafa tarixida inson "aqli mavjudot", "siyosiy hayvon", "tabiat gultoji", "hayotning boshi berk ko'chasi", "hayotning soxta qadami", "mehnat qurollari yasovchi hayvon", "o'zlikni anglash qobiliyatiga ega mavjudot", "ma'naviy va erkin mavjudot" va hokazolar sifatida talqin qilingan.

Yuqoridagi fikrlardan shuni xulosa qilib aytish mumkinki, fandan farqli o'laroq, falsafaning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u har qanday hodisani o'rganish va tushunishda tayaniladigan qadriyatlar va mo'ljallar tizimidan tashkil topadi. Ayni shu sababli bu erda u yoki bu faylasufning dunyoni qanday tushunishi, uning hayotga munosabati, ayniqsa, muhim rol o'ynaydi. U qaysi aksiomalarni ilgari surishi, qaysi ustuvorliklarni qayd etishi, nimani muhim deb hisoblashi, nimaga ishonishi yoki ishonmasligidan faylasufning boshqa narsalarga bo'lgan tegishli munosabati, uning umumiy va xususiy masalalarga doir falsafiy pozitsiyasi kelib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Falsafa. Axmedova M. Tahriri ostida. – T.: O'FMJ, 2006. 339 b.
2. Shermuxamedova N.A. Falsafa. – T.: Noshir, 2012. 1214 b.
3. <https://uz.m.wikipedia.org/>

ИНСОН МУТОЛААСИНИНГ ЭКЗИСТЕНЦИАЛ АСОСЛАРИ

Нурматова Умида Жалолидиновна

СамДУ докторанти

Телефон: +998944722007

E-mail: umidaxonnur2008@mail.ru

Аннотация: Мақолада, мутолаа тарғиботи, унинг экзистенциал моҳияти тўғрисидаги фикр – мулоҳазаларга алоҳида эътибор қаратилиб, ўқишнинг экзистенциал модификацияси, жамиятда шахслараро мулоқот жараёнидаги имкониятлари ёритиб берилган. Экзистенциал ёндашув вакилларининг мутолаа дунёни англашнинг эркинлик, ишонч, маъсулият каби асосий экзистенциал тамойиллари ҳамда унинг таъсирида шахсда юз берадиган ўзгаришлар асосида таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Мутолаа, китоб, ўқиш, идрок этиш, экзистенциал ўқиш, экзистенциал модификация, ўзини – ўзи англаш, мулоқот.

Бугунги кунда мамлакатимизда китобга, кутубхонага, китоб мутолаа тарғиботига бўлган эътибор тубдан кучайтирилди. Президентимиз ташаббуси билан бугун китоб тарғиботи давлат сиёсатининг таркибий қисмига айланди. Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: “Дунёдаги ҳар қайси давлат, ҳар қайси миллат биринчи навбатда ўзининг интеллектуал салоҳияти, юксак маънавияти билан қудратлидир. Бундай енгилмас куч манбаи эса, аввало, инсоният тафаккурининг буюк кашфиёти – китоб ва кутубхоналарда, десак, адашмаган бўламыз”[1.324].

Мутолаа жараёни инсон онгининг асосий ютуқларига ишора қилади, шунингдек, бутун цивилизация ва ҳар қандай замонавий жамият тараққиётида алоҳида ўринга эга эканлиги шубҳасиздир.

Мутолаанинг экзистенциал асосларини таҳлил қилишнинг долзарблиги, шунингдек, шахснинг исталган ва реал ижтимоийлашувининг номувофиклиги, маданий қадриятлар ва меъёрлар тизимини ишлаб чиқиш, ижодий салоҳиятни очиб бериш муаммосидан келиб чиқади. Экзистенциал шахсий оламида контекстли диссонансни фаоллаштирадиган шахсий ва макросоциал муҳитнинг зиддиятлари ўз “мен”ининг барқарор ва ички изчил тасвирининг ривожланишига тўсқинлик қилади, уни қисмли ва муаммоли қилади ва шунинг учун бу жараёнларда экзистенциал маънавий мулоқот сифатида мутолаанинг ролини аниқлаш муҳимдир.

Манбаларда инсон мутолаасининг экзистенциал асосларини ўрганишга мурожаат қилиш, адабиётнинг айрим турлари ва жанрларига оммавий қизиқиш цивилизацияси тарихидаги барқарорликни, тенденцияларни яхшироқ тушунишга ва тушунтиришга имкон беради.

Айрим тадқиқотчилар томонидан ҳақиқий ўқишни ҳисобга оладиган экзистенциал ўқиш модификацияси[2.264] таъкидланмоқда, бу юксак маънавий мулоқотнинг ўзига хос тури бўлиб, унинг мақсади инсоннинг дунёда ўзини ўзи белгилаши, унинг борлигини англаш, унинг шахсиятини очиб бериш, “мазмун билан маънавий бирлик” ни англатади(К. Ясперс) [3.20]. Демак, мутолаа жараёнининг экзистенциал асослари шахснинг ички кечинмалари, ўз-ўзини англаш ҳамда жамиятда шахслараро мулоқот жараёнида кенг имкониятлар очиши сабабли ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлиб бормоқда.

Дарҳақиқат, ўқишнинг экзистенциал модификацияси (масалан, таълимий ўқишдан фарқли ўларок) интерполация билан тавсифланади, яъни асл матнга ўзларининг маъноларини киритиш. Шундай қилиб, ўқишнинг экзистенциал модификацияси юқори ижодий салоҳиятни ўз ичига олади. Ўқишнинг экзистенциал модификацияси биринчи бўлиб Н.А.Рубакин томонидан илгари сурилиб, кейинчалик У.Эко ва бошқа замонавий олимлар томонидан фикрлар билдирилган: “Китоблар ўқувчи шахсининг индивидуаллиги билан қайта тикланмагунча ўликдир”, “Ҳар бир янги ўқиш янги матн яратади”[3.495] – деб таъкидлайди.

Умуман олганда, экзистенциал ўқишнинг хосил қилувчи хусусияти коммуникативлик бўлиб, у муаллиф – матн ўқувчи тузилиши доирасидаги алоқаларни ўз ичига олади. Ўқишнинг экзистенциал модификацияси, авваламбор, бадиий адабиётни ва айниқса шеъриятни концентранган маънавий ва эстетик тажриба сифатида ўқиш учун характерлидир.

Шу билан бирга, экзистенциал ўқишнинг энг муҳим хусусияти бу ҳамдардлик, ҳиссий ҳамдардлик, муаллиф ва ўзи билан мулоқот - автокоммуникация. Бу ҳолда ўқиш ўзингизни, ўзингизни ўзингиздан, бошқадан англаш учун хизмат қилади. Экзистенциал ўқиш шахснинг юқори даражадаги маънавий ва интеллектуал ривожланишини назарда тутди ва бу шахсий индивидуал алоқа жараёнидир. Ўқишнинг экзистенциал модификацияси билан ўқувчининг ўзига хос “онгини кенгайтиши”, бошқаларга ботиш, яъни у яратган дунёда матн (муаллиф) билан биргаликда яратишда (ҳамдардлик, иштирок этиш) мавжуд.

Аслини олганда, “экзистенциал ўқиш” атамаси бу ҳолда ишлатиладиган матнлар доирасини (таълим, кўнгил очиш ва ҳоказо модификациялари каби) англамайди, уларнинг вазифасини эмас, балки ўқиш сифатини тавсифловчи ўқувчи ва матн ўртасидаги муносабатни англатади.

Шу маънода, экзистенциал ёндашув вакиллари ўқишни оқилона билим ёки интеллектуал технология воситаларидан бири сифатида эмас, балки шахс бўлиш усули сифатида кўриб чиқадилар. Уларнинг фикрига кўра, ўқиш жараёнида инсон дунёни, ўзини ўзи англаб боради, унда шахсият “ўзини ўзи тўлдирди”.

Қолаверса, ўқишни тушуниш Ж.П.Сартр фикрича, диалогик, экзистенциал – психологик характерга эга: “Ўқиш – бу аниқ ҳаракат, унда адабий асар ҳам, идрок этувчи онг ҳам мавжуд: ўқиган одам кутади. У иборанинг охирини, кейинги саҳифанинг бошланишини башорат қилади, улар унинг тахминларини тасдиқлаши ёки рад этиши керак. Ўқиш жараёни кўплаб фаразлар, ҳаёллар ва уйғонишлар, ёрқин умидлар ва аччик умидсизликлардан иборат. Ўқувчи келажакка йўналган чизик олдидан югуради, у қисман чекинади, китоб якунига келганда қисман тасдиқлайди, у адабий ландшафтнинг ҳаракатланувчи уфқида ўхшаб саҳифадан саҳифага орқага чекинади”[4.28]. Шундай қилиб, Ж.П.Сартр инсон мутолааси дунёни англашнинг эркинлик, ишон, маъсулият каби асосий экзистенциал тамойилларига таянади. Эркинликнинг экзистенциал принципи ўқиш жараёнида ўзини адабий асар “ҳеч қачон ўқувчининг ақлий ҳаётдан устун қўймаслиги” билан намоён қилади. Эркинлик ёки саҳийлик муаллиф ва ўқувчи ўртасидаги асарнинг ўзаро алоқаси ва ўзаро англашувининг доимий манбаи. Маълум бўлишича, ўқиш саҳийликнинг намоён бўлишидир. Саҳийликнинг энг ёрқин намоёниши шундаки, “инсонни ўқиётганда маълум даражада унинг эмпирик шахсиятидан воз кечади. У унинг ғазабидан, қўрқувидан, истакларидан узоқлашади ва эркинлигининг энг юқори босқичида туради. Ушбу эркинлик билан адабий асар мутлақ мақсадга айланади ва бу орқали бутун инсоният. У ўзига, муаллифга ва потенциал ўқувчиларга бўлган шахссиз талабга айланади”[4.203]. Демак, Ж.П.Сартр саҳийлик ва маънавий эркинлик билан ўқувчининг ўқиш пайтида ғайриоддий маънавий юксакликка кўтарилиш қобилиятини ва кундалик ҳаётда аксарият одамлар эриша олмайдиган ҳолатларни ҳис қилишини тушунтиради.

Инсон мутолаа жараёнида маъсулиятнинг экзистенциал принципи муаллифга, асарга ва ўқувчи томонидан унинг мазмунига нисбатан ўзбошимчалик йўқлигида намоён бўлади: “Асар ҳал қилиниши керак бўлган вазифа сифатида пайдо бўлади ва бу дарҳол ултиматум императив даражасига кўтарилади. Ушбу китобни столда қолдириш сизнинг кучингизда. Аммо уни очсангиз, жавобгарликни ўз зиммангизга оласиз. Чунки эркинлик эркин субъектив ҳаракатда эмас, балки императив сабаб бўлган ижодий ҳаракатда сезилади. Бу трансдантал ва айни пайтда ихтиёрий равишда қабул қилинган императивдир. Бу эркинликнинг ўзи томонидан қабул қилинган шундай мутлақ мақсад, биз қиймат деймиз. Бадиий асарни қадрият деб ҳисоблаш мумкин, чунки бу мажбурийдир” [4.66].

Демак, **биринчидан**, ўқишнинг экзистенциал асослари уларнинг мотивларида берилган, улар одамларни узоқ руҳий мулоқотнинг мумкин бўлган иштирокчилари сифатида тавсифлайди. Бошқача қилиб айтганда, ўқиш сифат жиҳатидан махсус процессуал характерга эга, бу ерда маҳоратнинг ҳақиқий завқи графикалар ва белгиларни тан олиш, мавҳум кизиқиш ёки кўнгил очиш истаги фақат ўқишнинг дастлабки босқичларини тавсифлайди, шу билан бирга муҳим босқичлар мутолаа пайтида шахснинг ўзига хос “ўзини ўзи ривожлантириш” диалектикасини, унинг номутаносиблигини таърифлайди; **иккинчидан**, мутолаа жараёнида ўқувчи экзистенциал борлиқнинг моҳиятини идрок этади. Идрок этиш (ўқиш) жараёни - бу ҳақиқий ўқувчини концептуал ўқувчига айлантириш жараёнидир. Чунки, “Бадиий идрок билишнинг ўзига хос тури ҳисобланади; **учинчидан**, муаллиф – асар – идрок этувчи ўртасидаги бадиий мулоқот ўқувчининг муаллиф билан асар концепциясининг ташувчиси,

асар моҳиятида муаллиф билан ўзаро боғланади, эстетик ҳақиқатнинг элементларини кашф этади.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. Toshkent.: O'zbekiston. 2020 y.
2. Семейное чтение в год семьи [Текст] –М.: Рус. шк. библ.ассоц., 2008. –264 с.
3. У.Эко Роль читателя [Текст] / У.Эко. – М.: Изд-во Рос. гос. гуманитар. ун-та, 2005.
4. Сартр Ж.П. Что такое литература? Санкт-Петербург, 2000.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ БАРҚАРОРЛИГИ ВА ХАВФСIZLIGIGA RAXNA SOLUVCHI TAHDIDLARGA QARSHI MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI

Niyozov Shihnazar Oybek o‘g‘li

Urganch davlat universiteti Tarix fakulteti talabasi

Ro‘zmetov Shohzod Murod o‘g‘li

Urganch davlat universiteti Tarix fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezida yoshlar ongida ma’naviy tahdidlarga qarshi immunitetni shakllantirish haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: ma’naviy, totuvlik, milliylik, ma’naviyatga qarshi kurash, immunitet, kurash, taraqqiyot.

Jamiyatni ma’naviy yangilashdan bosh maqsad–yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq erkinligi va farovonligiga erishish va komil insonni tarbiyalash, ijtimoiy hamkorlik va millatlaro totuvlik, diniy bag‘rikenglik kabi ko‘p-ko‘p muhim masalalardan iborat. Bu ulkan vazifalarni ma’naviyatimizni milliylik asosida boyitib borsakkina amalga oshirishimiz mumkin bo‘ladi. Shuni unutmash kerakki, bugungi kunda inson ma’naviyatiga qarshi yo‘naltirilgan, bir qarashda arzimasi bo‘lib tuyuladigan kichkina xabar ham axborot olamidagi globallashuv shiddatidan kuch olib, ko‘zga ko‘rinmaydigan, lekin zararini hech narsa bilan qoplab bo‘lmaydigan ulkan ziyon yetkazishi mumkin. Birgina so‘ngi o‘n besh yillik ichida O‘zbekistonimizning Mustaqil taraqqiyotini ko‘ra olmayotgan vahhobiylar, diniy ekstremistik guruhlar beqarorlik urug‘ini sepish, xalqimizni o‘zi tanlagan yo‘ldan ozdirish, chalg‘itish uchun ne-ne kuchlarni ishga solmadilar, har qanday qabih vositalardan foydalandilar.

Jahon siyosiy xaritasida ko‘plab davlatlar mavjud bo‘lib, ularda turli siyosiy kuchlar, partiyalar, dinlar, diniy oqimlar, mazhablar, guruh va qatlamlar faoliyat ko‘rsatmoqda. Ular o‘zaro farqlanadigan, ba’zan birbiriga zid bo‘lgan manfaatlarga ega. Aynan mana shu manfaatlar o‘zga xalqlar, turli mintaqalar, davlatlarning aholisi yoki ijtimoiy guruhlar ongiga, turmush tarziga ta’sir o‘tkazish, ularni bo‘ysundirish uchun yo‘naltirilgan maqsadlarni shakllantiradi. Bundan ko‘zlangan asosiy muddao esa muayyan joydagi kishilarga iqtisodiy, siyosiy, huquqiy va diniy qarashlarni singdirish orqali o‘z manfaatlarini ta’minlashga intilishdir. Bunday ta’sir o‘tkazishning tinch yo‘li ko‘zlangan maqsadga olib kelmaganda boshqa mamlakatlarning ichki ishlariga aralashish mavjud vaziyatni ataylab keskinlashtirish, kuch ishlatish yo‘li bilan bo‘lsa ham ijtimoiy beqarorlikni yuzaga keltirishga harakat qilinadi.

O‘zbekistonda ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni keskinlashtirishning maqsadi, mafkuraviy tajovuz yovuz kuchlar va har xil markazlar tomonidan mamlakatimizga nisbatan ichkaridan yoki tashqaridan turib bevosita amalga oshirilayotgan g‘oyaviy buzg‘unchilikning maqsadi Bo‘lib tashlab, hukmronlik qilish”, ya’ni mamlakat ichkarisida parokandalikni keltirib chiqarish, uning dunyodagi obro‘sigi putur yetkazib, mintaqa davlatlarini bir-biriga qarama-qarshi qilib qo‘yish, separatizmni keltirib chiqarish kabi maqsadlarni o‘z oldiga vazifa qilib olgan yovuz kuchlar ta’sirini anglamoq lozim buladi. Agar tarixga nazar salsak, ilgari kuchli davlatlar zaif mamlakatlarni ochiqdan-ochiq bosib olib, ularga o‘z hukmini o‘tkazgan bo‘lsa, XX asrning oxiriga kelib, bunday siyosat yangi bir shakl kasb etadi.

Bugungi kunda mafkuraviy poligonlarda muayyan guruhlar va davlatlar o‘zlarining g‘arazli manfaatlarini ifoda etayotgan turli tajovuzkor g‘oyalarni sinovdan o‘tkazmoqdalar. Ularning ortida kishilarni, eng avvalo, ma’naviy mafkuraviy jihatdan tobe qilish, pirovard natijada esa butkul qaram qilib olish maqsadi yotadi. Bu katta-katta hududlarni, ayniqsa, boy tabiiy resurslarga ega bo‘lgan mintaqalarni egallab olishning eng qulay va kamxarajat usulidir.

Siyosiy barqarorlik bo‘lmasa, mamlakat o‘z oldiga qo‘ygan tarixiy vazifalarni amalga oshira olmaydi. Barchamizga ma’lumki, hozirgi davrda tashqi siyosatning yangi – zamonaviy konsepsiyasi yangicha fikrlarga asoslanmoqda. Bugungi dunyo qanchalik xilma-xil bo‘lmasin, uning yaxlitligini, bir butunligini tan olish tashqi siyosatda muayyan yutuqlarga erishishlik asosini tashkil qiladi. Tashqi siyosatni takomillashtirish emas, qat’iy isloh qilish davr talabi ekanini anglash natijasida xalqaro munosabatlarda quyidagi bir qator ijobiy tendensiyalar ko‘zga tashlanmoqda.

Jahonda kechayotgan qizg‘in globallashuv jarayoni natijasida bunyodkorlik va vayronkorlik,

ezgulik bilan yovuzlik o'rtasida chegaralarning, bir so'z bilan aytganda, hayotga, tiriklikka xos xilma-xillik tobora kamayib borayotganini yuqoridagi sayharakatlarni birgalikda hamjihatlikda va chuqur hamkorlik munosabatlari orqali tinch yo'l bilan hal etishni taqoza etmoqda. Bu yo'lda birodarkushlik, ko'ra olmaslik va dushmanlik munosabatlarini namoyon bo'lishi esa, ko'zlangan ezgu maqsadlarga erishishda to'siq bo'lishi shubhasizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov.I. A. O'zbekiston: milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura. Asarlar, 1 -jild. T.: «O'zbekiston», 1996.
2. Karimov.I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –Toshkent.: «O'zbekiston». 2011.
3. Abdullajonov.O. «Diniy aqidaparastlikning kelib chiqishi, mohiyati va O'zbekistonga kirib kelishi». T.: 2000.
4. Lafasov.M. Ekstremizm, terrorizm tarixi va mohiyati. T.: Iqtisod-Moliya, 2008.

МА'NAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASH G'OYASINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY SHARTLARI

Otajonov Shahzod Muzaffar o'g'li

Urganch davlat universiteti Tarix fakulteti talabasi

Bazarbayev Mansurbek Rustamboy o'g'li

Urganch davlat universiteti Tarix fakulteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar ma'naviyatiga tahdid solayotgan buzg'unchi va yot g'oyalari hamda ularning maqsadlari haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, ushbu maqolada yoshlarning buzg'unchi g'oyalari ta'siridan asrash borasida uslub va tavsiyalar o'rin olgan.

Kalit so'zlar: terorizm, ommaviy ma'daniyat, missionerlik, tahdidlar, milliy o'zlik, jaholat, yoshlar ma'naviyati.

Bugungi kunda dunyo har qachogidanda rivojlanib, axborot olamining maydoni yanada kegayib bormoqda. Bu kabi globallashuv jarayonlari, ma'naviy tahdidlar, dunyoni tez sur'atlar bilan o'zgartirib borayotgani sir emas. Shu ma'noda globallashuv - bu avvalo hayot sur'atlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir".¹ Darhaqiqat yer yuzidagi davlatlar hozirgi kunda shiddat bilan rivojlanib, taraqqiy etmoqda. Buning natijasida dunyoning ma'naviy qiyofasi ham zamon talablariga moslashmoqda desak ayni haqiqat bo'ladi. Ana shunday shiddatli jarayonlarda xalqimiz o'z tanlagan yo'lidan og'ishmasdan, dadil qadamlar bilan ilgarilab dunyo hamjamiyati bilan teng huquqli subekt sifatida muloqot qilmoqda. Shu sababli mamlakatimiz yaqin 28 yil ichida Sobiq ittifoq tarkibidagi eng past ko'rsatgichlar bilan oxirgi o'rinlarda turgan va asosan xom-ashiyo yetkazib beradigan davlatdan jadal rivojlanib borayotgan mamlakatlar qatoriga qo'shildi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, bugungi kunda juda keng miqyos va ko'lam kasb etgan, inson va jamiyatning tinch va osuda hayoti hamda taraqqiyotiga tahdid tug'dirayotgan missionerlikka qarshi kurash, uning oldini olish o'zlarining asrlar davomida shakllangan diniy-milliy qadriyatlariga ega mamlakatlar uchun eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Mamlakatimizda ham bu borada tizimli ishlar, missionerlik harakatlarni sodir etmoqchi bo'lganlarga qarshi qat'iy kurash olib borilmoqda. Bu kurashning mohiyati fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish tamoyilida o'zining yorqin ifodasini topgan.²

Odamlar ongi va qalbida ma'rifatning mutlaq ustuvor bo'lishiga erishish kishilar tafakkurini boyitish, ularda sog'lom va sobit e'tiqodni shakllantirish, bu yo'ldagi nazariy va amaliy ishlarning hozirjavobligini ta'minlash, ta'sirchanligini oshirishni taqozo etmoqda. Zero, birinchi Prezidentimiz I.Karimov ta'didlaganlaridek, odamning o'z mustaqil fikriga, sobit e'tiqodiga, o'zi tayanib yashaydigan hayotiy-milliy qadriyatlar, shakllangan dunyoqarash va mustahkam irodaga ega bo'lishi turli shakllarda, goh oshkora, goh pinhona ko'rinishda sodir etiladigan tazyiqlariga bardosh berishining asosiy sharti hisoblanadi.

Yoshlarni buzg'unchi g'oyalardan asrash, ularni har qanday ekstremistik g'oyalari ta'siridan saqlash haqida gap ketar ekan terorchilik harakatlari haqida gapirish o'rinlidir. Darhaqiqat, bugun bu illat ostida necha minglab yoshlarimiz bugungi kundan Yaqin Sharq mamlakatlarida yuz berayotgan qonli voqealarda bevosita ishtirok etayotgani barchamizni chuqur qayg'uga soladi. Bu borada so'z ketganda 1991-yilning dekabr oyida Toshkentda yuz bergan g'alayonlarni misol tariqasida keltirish mumkin. Mustaqillikning birinchi yilida sodir bo'lgan bu notinchlik asosan xalqning ma'naviyati va ongiga qaratilgan dastlabki yurish bo'ldi. Zero ma'naviy tahdid avvalo, tili, dini, e'tiqodidan qat'i nazar, har qaysi odamning tom ma'nodagi erkin inson bo'lib yashashiga qarshi qaratilgan, uning aynan ruhiy dunyosini izdan chiqarish maqsadini ko'zda tutadigan mafkuraviy, g'oyaviy va informatsion xurujlardir.³ Keyinchalik ham bunday xunrezliklar qayta

¹ Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch . Toshkent. Ma'naviyat. 2008. B.-111.

² Qarang: Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni, millatni – millat qilishga xizmat etsin, Tafakkur jurnali. 1998. 2-son. B.-4.

³ Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch . T.: Ma'naviyat. 2008. B.-9.

amalga oshirildi. 1999 yil 16 fevral kuni Toshkent shahrida yuz bergan portlash aynan xalqimizni vahimaga solish, mustaqillik odimlaridan majburlab chalg'itishdan o'zga narsa emas edi. Bir guruh diniy ekstremistlar tomonidan uyushtirilgan tartibsizliklarning maqsadi xalqimizning tinchligini buzish, qo'rqitish, yuragiga g'ovg'a solish, yuritayotgan siyosatimizga ishonchimizni so'ndirish, amalga oshirayotgan ezgu ishlarni yo'qqa chiqarishga harakat qilish edi. Ammo ma'naviy hayotimizga zarba berishga, shu yo'l bilan oldimizga qo'ygan ulug' maqsadlarni amalga oshirishga xalaqit beradigan bu kabi taxdidlar xalqimizni o'z yo'lidan qaytara olmadi.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 31-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(2-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.08.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000